

Charakterystyka stylistyczna XIX-wiecznych protokołów

ANNA WOJCIECHOWSKA
(Zielona Góra)

I. Protokół to tekst dokumentacyjny (Wilkoń 2002: 244), którego celem jest utrwalenie przebiegu zdarzenia¹. Przynależy on do odmiany kancelaryjnej stylu urzędowego², ale – ponieważ nie jest jego prototypowym gatunkiem, niecelowe jest doszukiwanie się w nim wszystkich wyznaczników stylu typowego, a zwłaszcza odzwierciedlenia ich konfiguracji³. Czyniąc obiektem analiz stylistycznych protokołów

- 1 Definicje słownikowe najczęściej podają dwa podstawowe znaczenia leksemu *protokół*: 1) 'pisemne sprawozdanie z obrad, posiedzenia, sesji, zebrania zawierające streszczenie przemówień, wniosków i uchwał', np. *protokół posiedzenia*, *protokół rozprawy sądowej*; 2) 'akt sporządzony przez urzędnika zawierający opis dokonanych przez niego czynności i stwierdzonych faktów', np. *protokół powypadkowy*, *protokół zdawczo-odbiorczy* (*Słownik języka polskiego*, M. Szymczak, red.). Do badanych rękopisów odnosi się pierwsze ze znaczeń.
- 2 Określano także jako urzędowo-kancelaryjny, administracyjny, oficjalny i in. (Malinowska 1995: 431–432).
- 3 Za najbardziej typowe, mające status cech dyferencjalnych, wyznaczniki *stylu urzędowego* uważa się: dyrektywność, bezosobowość, prezyzyjność i standardowość (Wojtak 1993: 147–162). W opracowaniach stylistycznych rzadko są eksponowane specyficzne cechy *odmiany kancelaryjnej* stylu urzędowego. Autorzy *Stylistyki polskiej* piszą m.in. o takich jej właściwościach, jak: odindywidualizowanie języka, szablonowość, obecność stałych formuł, nasycenie terminologią, wyrazami i zwrotami noszącymi piętno „urzędowości”, zawila składnia (Kurkowska, Skorupka 1959: 261–270). A. Wilkoń zwraca uwagę na to, że język kancelaryjny z zasady jest „zimny”, odpersonalizowany, posługuje się określoną terminologią i określonymi formułami językowymi (Wilkoń 1987: 68). W *Encyklopedii języka polskiego* pojawia się hasło *kancelaryjność stylu*, definiowane jako 'cecha określonych tekstów, która polega na nasyceniu ich środkami charakterystycznymi dla urzędowych dokumentów i oficjalnej korespondencji', oraz podawane są przykłady takich środków: w zakresie składni – bardzo rozbudowane wewnętrznie zdania poje-

i jego realizacji nawiązując do postulatów metodologicznych, które przedstawia w swoich opracowaniach Maria Wojtak (Wojtak 1999, 2004a, 2004b, 2004c, 2007). Wykorzystuję termin *styl gatunku*, który wiąże się ściśle z wzorcem gatunkowym traktowanym jako zbiór konwencji o różnym stopniu obligatoryjności ze względu na funkcjonowanie określonych wariantów wzorca (kanonicznego, alternacyjnych i adaptacyjnych) oraz możliwości realizacji indywidualnych. Przyjmuję także za badaczką, że: 1) na styl gatunku składają się cechy uwarunkowane strukturalnie, określone pragmatycznie i związane z genezą użytych środków, 2) wśród nich występują cechy dyferencjalne (które można nazwać wyróżnikami stylistycznymi danego gatunku) oraz wspólne różnym gatunkom (Wojtak 2004a: 11–28, 2007: 16–24).

Celem rozważań jest charakterystyka stylistyczna protokołu, która obejmuje opis cech konstytuujących styl gatunku oraz próbę ustalenia ich hierarchii (nawiązując do modelu analitycznego służącego opisowi stylu gatunku, posługując się terminem *cecha stylowa*⁴). Charakterystykę opieram na analizie zespołu tekstów – rękopisów z 2. połowy XIX w. utrwalających regularne posiedzenia polskich towarzystw społecznych (TPSP we Lwowie, TOK we Lwowie, TLP w Kamieńcu Podolskim, TPWPiD w Konstantynopolu, TBP w Rumunii). Wszystkie zbiory są sygnowane jako *księgi protokołów*, choć tylko w dwóch przypadkach kwalifikacji gatunkowej dokonał sam nadawca (TPWPiD, TBP), w pozostałych zaś zrobił to pracownik biblioteki, w której zbiorach znalazł się rękopis. Wymienione protokolarze traktuję jako jednolity zbiór dokumentów zaświadczających ten sam typ zdarzenia komunikacyjnego (perspektywa ogólna), uwzględniam jednak także osobliwe właściwości poszczególnych ksiąg lub indywidualnych realizacji (perspektywa szczegółowa). Na podstawie zespołu tekstów odtwarzam *wariant kanoniczny* wzorca protokołu oraz *warianty alternacyjne*⁵ (protokół zalicza

---

dyncze lub dwukrotnie złożone o szablonowej strukturze; w zakresie leksyki i frazeologii – znaczny udział abstrakcyjnych rzeczowników odczasownikowych i odprzymiotnikowych, nadużywanie konstrukcji analitycznych, strony bierniej oraz występowanie wyrazów i związków wyrazowych stylistycznie nacechowanych kancelaryjnością, np. *niniejszy, posiadać, uprasza się, z uwagi na co* (Urbańczyk 1992: 152–153).

4 Kategoria *cechy stylowej*, choć nie zawsze określana tym terminem, w polskich opracowaniach stylistycznych występuje od dawna, zob. np. T. Skubalanka: *kategorie stylistyczne* (Skubalanka 1984), J. Bartmiński: *zasady stylistyczne* (Bartmiński 1981). Ma też długą tradycję rosyjską i czeską (zob. Gajda 1982: 70–77; Wyderka 1990: 16–25). Jest odnoszona głównie do stylów funkcjonalnych (Wyderka 1990), a w zmodyfikowanym ujęciu wykorzystywana także do badań nad stylem wypowiedzi użytkowych (Wojtak 1999, 2004c).

się do gatunków o wysokim stopniu rytualizacji, toteż nie występują tu *warianty adaptacyjne*). Ponieważ w 2. poł. XIX w. model tekstowy protokołu był kształtowany w praktyce komunikacyjnej, warto podkreślić, iż odtworzony wzorzec gatunkowy ma status uzualny, a w odniesieniu do badanych tekstów mówię wyłącznie o cechach realizowanych⁶.

Na podstawie zgromadzonych tekstów wyróżniam dwie prymarne, czyli decydujące o specyfice gatunku, cechy stylowe protokołu: **szablonowość** i **rzeczowość** oraz pięć cech sekundarnych (dopełniających), związanych ze sferą komunikacyjną, w której badany gatunek funkcjonuje: **oficjalność**, **formuliczność**, **precyzyjność**, **bezosobowość** i **dyrektywność**. Każdej z cech odpowiadają określone wykładniki językowe. Trzeba przy tym podkreślić, że ani proponowany układ nie jest rozłączny (cechy ściśle się ze sobą wiążą i wzajemnie warunkują), ani też wykładniki poszczególnych cech nie są jednofunkcyjne⁷. Ponadto w rękopisach występują nietypowe realizacje wymienionych cech, właściwości dla protokołu peryferyjne (np. perswazyjność, sugestywność, obrazowość) oraz zjawiska jednostkowe. Co charakterystyczne, osobliwości te pozostają w wyraźnym związku z rodzajem wspólnoty, której działalność utrwała dany protokolarz.

II. Podstawową cechą zdeterminowaną strukturalnie jest **szablonowość**, która wiąże się ze standaryzacją wypowiedzi protokolarnej. Zarówno w całym korpusie tekstów, jak i w obrębie poszczególnych zbiorów, mamy do czynienia z powielaniem schematu tekstu oraz stereotypowymi realizacjami poszczególnych członów. I jedna, i druga perspektywa oglądu pokazuje, że protokół jest gatunkiem o strukturze wielosegmentowej. Składają się na nią: rama tekstowa (obejmująca składniki inicjalne i finalne tekstu) oraz część główna.

Rama tekstowa jest sztywna i dość odporna na modyfikacje. Polegają one na mnożeniu lub redukcji, ewentualnie substytucji składników, ale liczba tych przekształceń jest ograniczona. W wariantie kanonicznym wzorca **część inicjalna ramy tekstowej** obejmuje trzy segmenty: [1] nagłówek, [2] listę uczestników oraz [3] informację o odczytaniu (i ewentualnym zatwierdzeniu) protokołu z poprzedniego posiedzenia. Warianty alteracyjne dopuszczają uszczuplenie o któryś z wymienionych segmentów lub uzupełnienie o dodatkowy: [4] informację o otwarciu (zagajeniu) posiedzenia, [5] cel posiedzenia. W obrębie niektórych rękopisów

6 Gdy wzorzec ma charakter normatywny, w badanych tekstach można wyodrębnić cechy postulowane i realizowane (Wojtak 1999: 260).

7 Przykładowo wprowadzanie formuł wiąże się z oficjalnością, precyzyjnością i bezosobowością.

może się pojawić: [6] wskazanie lub wybór przewodniczącego (TOK, TBP) oraz [7] stwierdzenie zdolności gremium do podejmowania uchwał (TPWPiD).

Część finalna ramy składa się z dwóch konstytutywnych segmentów: [1] informacji o zamknięciu (zakończeniu) posiedzenia oraz [2] podpisu/ów/. Alternacje polegają na redukcji jednego z wymienionych segmentów oraz na dodaniu [3] informacji o następnym posiedzeniu i/lub [4] delimitacji czasowych i przestrzennych. W przypadku jednego rękopisu (TPWPiD) przed podpisami pojawia się regularnie [5] segment informujący o dacie przyjęcia (zatwierdzenia) danego protokołu.

Część główna w wariacie kanonicznym protokołu zawiera jeden segment obligatoryjny – [1] przebieg obrad. Jest to najbardziej rozbudowany, wieloskładnikowy fragment dokumentu, który zwykle obejmuje: zgłaszanie wniosków, dyskusję nad wnioskami, głosowanie, podjęte uchwały, odczytywanie listów, pism, odezw itp. W wariantach alternacyjnych pojawia się dodatkowo [2] porządek obrad. Szablonowość części głównej bywa osłabiana poprzez różnego rodzaju adaptacje cząstkowe, odnoszone do wybranych segmentów tekstu. Dzieje się tak na przykład wówczas, gdy jest przytaczana wypowiedź inna gatunkowo, choć zwykle należąca do tej samej przestrzeni komunikacyjnej, np. regulamin, instrukcja, statut, pismo, raport, świadectwo pracy. Komponent główny dopuszcza także naruszenie schematu (będzie o tym mowa poniżej).

Cechą uwarunkowaną strukturalnie i określoną pragmatycznie jest obserwowana w całym korpusie tekstów **formulicność**. W obrębie ramy tekstowej występują cztery składniki delimitacyjne o charakterze formuł, które organizują tekst jako komunikat: formuła zapowiadająca wyliczenie obecnych, formuła o otwarciu (zagajeniu) posiedzenia, formuła o odczytaniu (i przyjęciu) protokołu z poprzedniego posiedzenia, formuła o zakończeniu obrad, np.

Członkowie obecni: [TPWPiD]; **Obecnymi byli:** [TLP]

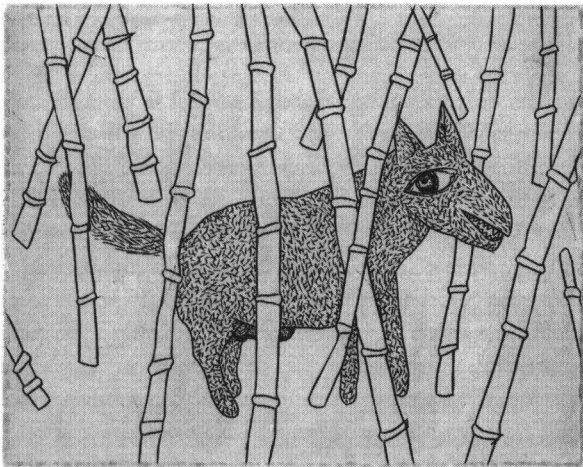
Posiedzenie otwarte zostało o godzinie 7. Wieczorem [TBP].

Odczytano i przyjęto protokół z poprzedzającego posiedzenia [TLP].

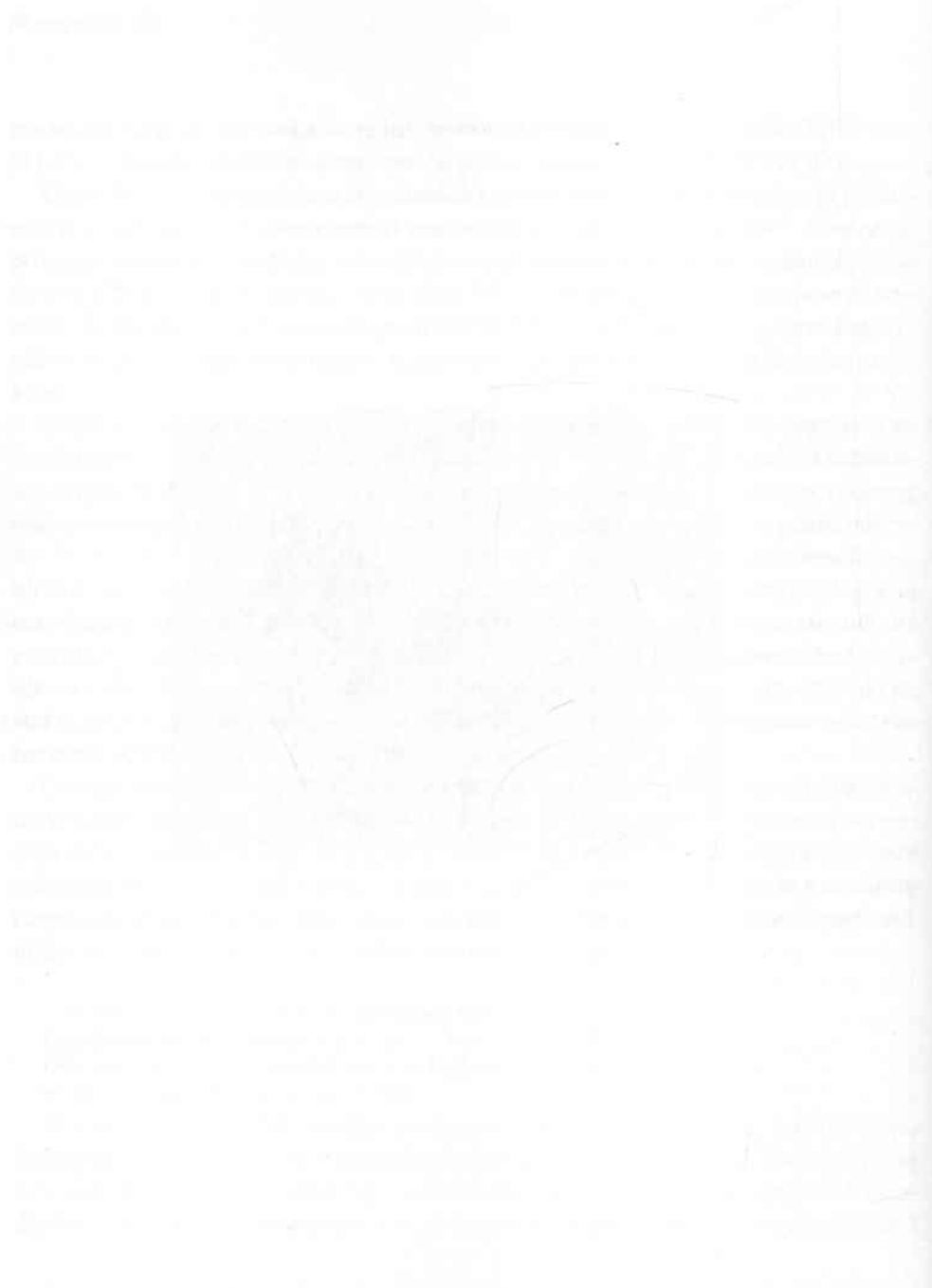
Na tem posiedzenie zamknięto [TPSP]⁸.

W części głównej dokumentu występują typowe dla protokołu, odtwarzające scenariusz komunikacyjny zdarzenia, formuły opisujące illokucję. Najczęściej są to konstrukcje dwuczłonowe typu: nazwa nadawcy X (tytuł funkcyjny i/lub standardowy w postaci izolowanej lub w połączeniu z nazwą własną) + czasownik w 3

8 Wszystkie przytoczenia są zgodne z rękopisem.

Pis Jacobea v Saji Bambusaoyan 4 2000 oleh Dirlaha

Pies Jacobca w gaju bambusowym, miedzioryt 12 x 14,8 cm, 2000 r.

os. I. poj, który nazywa illokucję, jaką dany uczestnik zdarzenia przypisał swojej wypowiedzi (*X oświadcza, oznajmia, proponuje, prosi, przypomina, pyta, wnosi, wzywa, zawiadamia, żąda*), np.

P. Przewodnicząca oznajmia w dalszym ciągu członkom, że suskrybowała 6 akcji Banku Poznańskiego za zebrane do tej chwili pieniądze [TOK].

Ob. Dr Czarkowski proponuje ogłosić postępek Ob. Langiewicza w dziennikach [...] [TPWPiD].

Prezydent w kilku słowach **wzywa** członków do wniesienia zaległych podatków [TPWPiD].

Pan Hrabia Artur Potocki oświadcza gotowość udania się na to posiedzenie [TPSP].

Kustosz p. Cichocki prosi o uwolnienie [TPSP].

Kol. Dobrucki wnosi, iż mechaniczne ciśnienie rozдутego żołądka na przeponę może pobudzać takową do kurczu [TLP].

Przewodniczący przypomina że P.P. Wespiański i Kliński wexle płacić mają teraz [...] [TBP].

Kasjer zawiadamia Zarząd iż z funduszu żelaznego nie ma do 10 Czerwiec 1880 zadnych wexsli [TBP].

Frazematyka (frazeologia nadawcy)⁹ zawsze podkreśla sprawozdawczy charakter protokołu i jest mniej lub bardziej ustabilizowana. W obrębie wszystkich dokumentacji regularnie są reprodukowane dwie formuły: *przewodniczący/a (prezes, prezydent) zagaja / otwiera posiedzenie* oraz *X wnosi / stawia wniosek*. Można także zauważyć konstrukcje znamienne dla poszczególnych rękopisów, np. *X objawia, X prosi o głos i powiada, X zabiera głos i powiada* [TPWPiD]; *wniosek X-a, na wniosek X-a* [TBP]; *X komunikuje* [TLP]; *X podaje do wiadomości, X robi uwagę* [TOK]; *X uprasza* [TPSP].

W każdym zbiorze równoległe z formułami osobowymi występują także formuły bezosobowe. Najczęściej ich ośrodkiem są formy czasownika na *-no, -to* lub konstrukcje analityczne, np. *Uchwalono, Uchwalono jednogłośnie, Przyjęto do wiadomości, Wniosek przyjęto, Zamknięto posiedzenie; Posiedzenie zostało otwarte, Posiedzenie zakończone / skończone / zamknięte*.

W relacji z przebiegu obrad w całym korpusie tekstów występują kliszowane sygnały metatekstowe typu: *po odczytaniu / przeprowadzeniu / przyjęciu, następnie, z kolei, potem, nadto*, które porządkują tekst – informują o przejściu do kolejnej sprawy posiedzenia. Pojawiają także konstrukcje reprodukowane tylko w obrębie jednego rękopisu, np. *na porządku dziennym jest* [TBP], *w dalszym ciągu obrad* [TOK], *w końcu posiedzenia* [TLP].

9 Przyjmuję za W. Chlebda, że frazematyka (frazeologia nadawcy) to odmiana frazeologii, która za punkt wyjścia przyjmuje człowieka mówiącego (Chlebda 1993: 327–334).

Analiza materiału pokazuje, że wykładniki szablonowości i formułczości mogą się pojawić w każdym komponencie protokołu – są stałą cechą ramy tekstowej oraz niektórych segmentów części głównej. Na poziomie struktury oznaczają one powielenie schematu tekstu, na poziomie aktów mowy – powtarzanie sposobów ich formułowania. Obie cechy są konsekwentnie realizowane we wzorcu kanonicznym, a osłabiane w alternacyjnych.

III. Cechą prymarną o determinacji pragmatycznej jest **rzeczowość**¹⁰. Wynika ona z illokucji globalnej protokołu, jaką jest deskrypcja, czyli dokładna i obiektywna relacja z przebiegu utrwalanego zdarzenia. W dokumentach powszechnie ujawnia się dbałość o zachowanie chronologii wydarzeń (zapis w punktach, sygnały metatekstowe), trzymanie się ustalonego porządku obrad (który może być przytaczany lub tylko sygnalizowany) oraz o nasycenie informatywnością (dane faktograficzne, dokładna treść zgłaszanych wniosków i głosów w dyskusji, podjęte uchwały, wyniki głosowania itp.). Protokolant (sekretarz towarzystwa), który relacjonuje przebieg obrad, przyjmuje postawę obserwatora, starając się przedstawić w dokumencie w sposób bezstronny wszystkie wypowiedzi i zdarzenia ważne z punktu widzenia wspólnoty (pomija dygresje i wypowiedzi niezwiązane z przedmiotem posiedzenia). Deskrypcje te charakteryzuje różny stopień szczegółowości, warunkowany m.in. przyjętą formą zapisu: syntetyczną lub narracyjną. Oto przykłady dwóch wyjątkowo krótkich, a więc możliwych do zaprezentowania w całości, protokołów, które ilustrują rzeczowość jako specyficzną cechę gatunku i reprezentują przy tym dwie różne formy zapisu:

XV 10 października 86

Przewodniczący Henryk hr. Skarbek

Obecni członkowie: Dr Cwiklinski Ludwik, Dr Malinowski Józef, Młodnicki Karol, Tępa franciszek, Dr Wrotnowski Antoni.

1. W Pan Adam Krechowicki wniósł podanie o rezygnacji z członka Reprezentacji – uchwalono
Uprosić pisemnie Wgo Krechowickiego, aby raczył cofnąć rezygnację, nadto zaś Wice Prezes przyobiecał udać się osobiście z poparciem tej prośby.
2. Odpisanie zaliczki p. Andrzejowi Grabowskiemu – uchwalono:
Odpisać.
3. List do Hr. Tarnowskiego w sprawie portretu ś.p. Szujskiego – uchwalono:
Dr Cwiklinski zobowiązał się napisać prywatnie list do hr. Tarnowskiego w tej sprawie.
4. Sprawa pomnika dla śp. Artura Grottera – uchwalono:

¹⁰ Według definicji słownikowej *rzeczowy* to 'ujmujący jakąś sprawę w sposób zgodny z jej istotą [...] obiektywny, nie oparty na emocjach' (*Słownik języka polskiego*, M. Szymczak, red.).

Nieprzyjąć [TPSP].

Protokół posiedzenia zarządu Towarzystwa Oszczędności Kobiet z dnia 15/IV-90

Obradom przewodniczy p. Gostyńska, obecne są panie: Romanowiczówna, Gostyńska Niedziałkowska, Machczyńska, Deskurówna, Lewicka, Jampolerowa Wolska Weschlerowa i Wysłouchowa.

Po zagajeniu posiedzenia przewodnicząca podaje do wiadomości członków propozycję wydziału Echa, co do odegrania na dochód Towarzystwa operetki [...]. Po krótkiej dyskusji wniosek upada. W dalszym ciągu obrad p. Wechslerowa stawia wniosek aby wysłać telegram do p. Orzeszkowej do Krakowa, a Wysłouchowa poprawia – dodaje aby może lepiej wysłać delegację. Ten ostatni wniosek zostaje przyjętym, a na delegatki wybrano p. Machczyńską, Lewicką, Wolską i Wysłouchową.

Koniec posiedzenia o godz. 6ej [TOK].

Związany z rzeczowością obiektywizm relacji protokołarnej nie pozwala na prezentowanie subiektywnego punktu widzenia. W wariancie kanonicznym gatunku w sposobie przedstawiania przebiegu zdarzeń dominuje więc narracja bezosobowa i przeważają konstrukcje w mowie zależnej (*ustalono, aby...; X powiedział, że...*). Natomiast w wariantach alternacyjnych pojawia się mowa zależna (przytaczanie wypowiedzi) i dochodzi nieraz do głosu subiektywizm narratora (głównie poprzez nazywanie emocji uczestników zdarzenia, np. *z gniewem przerywa, stanowczo się sprzeciwia, użala się, w wyrazach pełnych uczucia wzywa, rozpoczął swą mowę w wyrazach dość czułych*).

Rzeczowość jest w protokołach dopełniana przez cechę sekundarną: **precyzyjność**. W tytule dokumentów wykładnikami precyzyjności są określenia gatunkowe typu: *protokół numer..., z dnia...*, w segmentach części głównej – między innymi odwołania do uregulowań normatywno-prawnych (statutu, regulaminu, instrukcji, umowy, ustawy), na których opiera się działalność danej wspólnoty: *na podstawie statutów, podług §. Y statutu, w myśl §. X umowy, stosownie do instrukcji z dnia*, np.

Ob. Dr Gnatowski zabiera głos **powołując się na statut** koła powiada... (TWPiD).

Ponieważ Uszyński delegatom oświadczył że z Biblioteki dobrowolnie niewystępuje, wnosi p. prezes ażeby zarząd w tej sprawie z urzędu **postąpił podług §. 38 (2) statutów** (TBP).

Wmyśl § 14 umowy zawartej z Krakowską Dyрекcyą ustąpić musi 3 członków Dyrekcyj (TPSP). Wobec tego wydział uchwała ogłoszenie w pismach odezwy, wskazującej rację bytu Towarzystwa po za obrębem Banku /dzięki celom **wskazanym w pierwszym z paragrafów statutu** / a p. Machczyńska podejmuje się łaskawie jej zredagowania (TOK).

Następnie kol. Dobrucki odczytał **Ustawę Towarzystwa Lekarzy Podolskich**, skreślił korzyści, jakie zwykle są wynikiem pracy zbiorowej, przedstawił ułożony przez siebie **program czynności koła** [...] [TLP].

Przejawem dążności do precyzji jest także wyliczenie jako zasada organizacji niektórych segmentów tekstu. Wiąże się to ze specyfiką informacyjną gatunku (podanie osób, faktów, części składowych dokumentu itp. należy do obligacji gatunkowych protokołu). Z największą konsekwencją wyliczenia występują w przytaczanych dokumentach (np. TPWPiD – statut, TBP – instrukcja kasowa) i różnego rodzaju wykazach (lista uczestników, lista członków, dochód, rozchód, spis zakupionych obrazów i in.). Rzadziej są stosowane jako zasada organizacji całego głównego komponentu protokołu, np.

Tytuł I szy – Cel i zasady

Artykuł 1szy. – Celem organizacji Koła Polskiego w Konstantynopolu jest a) zaprowadzenie w stosunkach wewnętrznych Wychodztwa Polskiego w Konstantynopolu moralności, prawości i nieskazitelności a w tym celu ustanowienie wspólnej nad sobą kontroli. – b) Wzajemne kształcenie się dążące do przygotowania nowej generacji na dobrych Polaków godnych ich przodków. – c) Reprezentować godnie Wychodztwo Polskie zamieszkałe w Konstantynopolu przed rządem Turckim i przed konsulatami Państw Nam przyjaźnych. – d) Wprowadzenie życia towarzyskiego pomiędzy familijami Wychodzców Polskich. [...]

Tytuł II. – Skład Koła Polskiego

Artykuł 3ci. – Każdy Wychodzca Polski którego życie tak prywatne jak publiczne nieulega zarzutom hańbiącym może być członkiem Koła Polskiego. [...] [TPWPiD]

[...] zakupiono dzieła następujących pp. artystów

- 1 Obsta Seweryna „Miesiąc maj” za 25 fl.
- 2 Grabińskiego „Z Delatyna” 40
- 3 Grabińskiego „Z Jaworowa” 40
- 4 Dyrdonia „Przy studni” 40
- 5 Tetmajera „Na urlopie” 80
- 6 Fabiańskiego Stan. Uliczka na Kazimierzu w Krakowie 40 [TPSP]

Na tem posiedzeniu uchwalono:

1. Wszystkie weksle funduszu żelaznego mają być żyrowane „in bianco” przez Dr Łukaszewskiego, z tem zastrzeżeniem, że zarząd sam tylko decyduje, na kogo te weksle mają być cedowane.
2. Książki z biblioteki wydawane będą tylko dwa razy w tygodniu t.j. w czwartek i w niedzielę, od godz: 3. do 5tej po południu. O tem rozporządzeniu będą członkowie pisemnie uwiadomieni.
3. Na wniosek przewodniczącego, upoważniono P.Grimma do odebrania resztującego długu franków 14cie, od członka P.Dobosza, najdalej do 20go Lutego. b.r. [TBP]

Dwie kolejne cechy sekundarne uwarunkowane pragmatycznie – **bezosobowość i dyrektywność** – są osłabione ze względu na sprawozdawczy charakter gatunku. Ujawniają się w segmentach głównego komponentu protokołu i nie odnoszą się w równym stopniu do wszystkich zbiorów (frekwencja wykładników tych cech jest największa w protokolarzach TPSP i TBP). Ekspozycji formalnej więzi między uczestnikami protokołowanych zdarzeń służą głównie dwie struktury: 1) forma nieosobowa czasownika z morfem *-no, -to* + czasownik w bezokoliczniku, np. *uchwalono odesłać / odpowiedzieć / odroczyć / ogłosić / oznaczyć / oświadczyć / poruczyć / przydzielić / urządzić / wezwać / wydelegować / zakupić / zażądać; postanowiono porozumieć się / zaprosić / zawiadomić*; 2) nieosobowa forma czasownika z morfemem *się*, np. *podaje się do wiadomości, zawiadamia się*. W funkcji wyrażen dyrektywnych występują różnego rodzaju nakazy, zakazy i pozwolenia uchwalone przez wspólnotę. Ich sposób redagowania jest standardowy i obejmuje konstrukcje typowe tak dla odmiany kancelaryjnej, jak i dla odmiany prawnej¹¹ stylu urzędowego (Wojtak 1993: 149–151). Przykładowo: 1) czasownik modalny + bezokolicznik czasownika nazywającego nakazaną czynność, np. *musi podpisać, może zwoływać, nie wolno sprzedawać*; 2) czasownik modalny + *być* + imiesłów bierny, np. *powinny być oddane, musi być zapłacony*; 3) *być* + imiesłów bierny, np. *jest obowiązany*; 4) wypowiedzi z formami nieosobowymi czasownika, np. *wzywa się, zezwala się*; 5) wypowiedzi formułowane jako bezpośrednie akty mowy, np. *(X) poleca, proponuje, prosi, wzywa, żąda*.

P. Lewicka oświadcza, że jest za odrębnością akcji kobiecej, która **powinna mieć** swoją historię w dziejach kraju [TOK].

Od członków czytelników Bibliotekarz **może żądać** poręczenia za wypożyczone książki jednego z Członków rzeczywistych [TBP].

Nowo wstępujący **musi podpisać** niniejszy statut i zgóry zapłacić dwadzieścia piastrow jako wpisowe i pięć piastrow jako miesięczny podatek pierwszego miesiąca [TPWPiD].

Przewodniczący dodaje, że do tego terminu **obowiązany jest** komitet br. pom. złożyć i sprawozdanie z czynności całorocznej komitetu, co p. Kliński przyjął do wiadomości [TBP].

Nadto **wzywa się** p. waszczaka, aby celem uporządkowania wszystkich prac biurowych za przeszłe miesiące zaniedbanych, regularnie przychodził do biura między 4 a 8 popołudniu [TPSP].

¹¹ Sformułowania typowe dla odmiany prawnej występują przede wszystkim w przytaczanych w obrębie protokołu dokumentach, takich jak: instrukcja, regulamin, statut.

Jednogłośnie **zezwała się** na pożyczkę 140 fr Gąsiorowskiego od 1 stycz. rachując [TBP].

Prezydent prosi Sekretarza o odczytanie korespondencji [...] [TPWPiD].

Przewodniczący proponuje że pomieszkanie w tém samém domu naprzeciw biblioteki składające się z dwóch obocznych pokoi było by stosowném [...] [TBP].

W protokołach zapisanych syntetycznie częściej występują formy zdepersonalizowane, w zapisanych narracyjnie zaś zdają się przeważać formułiczne konstrukcje wskazujące nadawcę, redagowane w 3. osobie l. poj. czasu teraźniejszego. Ponadto materiał potwierdza ustalenia badaczy, że w języku kancelaryjnym dominują dyrektywy niestanowcze typu: prośba, propozycja, rekomendacja (Malinowska 2009: 58–59).

IV. W klasie cech związanych z genezą użytych środków najważniejsze miejsce zajmuje **oficjalność**¹². Jest to również cecha uwarunkowana pragmatycznie: sytuacja komunikacyjna utrwalana w protokole ma podstawę instytucjonalną (towarzystwo jest organizacją publiczną, rejestrowaną), relacje między uczestnikami zdarzeń mają więc charakter sformalizowany i dystansowy. Znajduje to swoje eksponenty na płaszczyźnie języka. Oficjalną, formalną więź między uczestnikami zdarzenia ukazują wykładniki leksykalne, np. tytułatura funkcyjna (*przewodniczący / prezes / prezydent, wiceprezes, sekretarz / sekretarka, kasjer / skarbnik, członek zarządu*) oraz wykładniki morfologiczne, np. formy nieosobowe czasownika, konstrukcje z imiesłowem biernym (*postanowiono, powzięto, będą przyjmowane, została odrzucona*). Dystansowość relacji na płaszczyźnie struktury dobrze ilustruje segment zawierający listę uczestników rejestrowanego zdarzenia. W większości rękopisów układ nazwisk uwzględnia i hierarchię wspólnotową (nazwisko przewodniczącego na pierwszym miejscu, tytuły funkcyjne: *prezes, wiceprezes, sekretarz, dyrektor referent*), i pozycję społeczną (tytuły symboliczne i profesjonalne, np. *hrabia, doktor, profesor*), np.

---

12 *Oficjalność* jest tu rozumiana jako kategoria stylistyczna (związana ze stylowym kształtowaniem wypowiedzi), która jest zakresowo węższa od kategorii socjolingwistycznej (charakteryzującej sytuację komunikacyjną). Więcej o zakresach znaczeniowych tego terminu zob. B. Dunaj, *Kategoria oficjalności* (Dunaj 1994: 23–31). *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego podaje: *oficjalny* 1. 'ogłoszony, podany do wiadomości urzędowo; odpowiadający ustalonym formom, zatwierdzonym urzędowo regułom; reprezentujący urząd'; 2. 'odznaczający się brakiem bezpośredniości, sztywny w obejściu, nienaturalny, wymuszony'.

Charakterystyka stylistyczna XIX-wiecznych protokołów

ANNA WOJCIECHOWSKA

Członkowie obecni: **Prezes** Michałowski **Wice-Prez.** Komadzinski **Sekretarz** Czarkowski – Felix Zabłocki, Wiktor Zabłocki – Dewocki Al. – **Dr** Michałowski [TPWPiD]

Obecni

Hrabia Zygmunt Cieszkowski, **Dyr. Referent** Dr Ludwik Ćwikliński, **Prof.** Karol Młodnicki, **Dr** Adolf Moszyński, P. Tadeusz Wiśniowiecki [TPSP]

Obecni na posiedzeniu: **Pr.** Dobrowolski; koledzy: Pietnicki, Romanowski, Niżycki, Pigue i Elkner. [TLP]

Obecni: **Dr** Łukaszewski, **Dr** Lippe, Gąsiorowski, Turliniński, Welles, Grimm, Miziumski i **delegat** filji paszkańskiej Wer [TBP]

W głównym komponencie protokołu obok stosowania tytułatury wspólnotowej i pozwspólnotowej można zauważyć również określenia kategorialne typu: *członek koła / towarzystwa / reprezentacji* (we wspólnocie lekarzy funkcję tę pełni tytuł *kolega*, który podkreśla jednakowy status zawodowy zgromadzonych). Formy te zaznaczają z jednej strony przynależność do określonej grupy i solidarność, z drugiej – oficjalność kontaktu i dystans, jaki zgodnie z przyjętym zwyczajem powinien dzielić osoby należące do danej społeczności. Analiza prowadzona z perspektywy genezy użytych środków dowodzi, że w protokołach dominuje słownictwo z rejestru oficjalnego polszczyzny. Zważywszy, że protokół jest tekstem opracowanym, powstałym w wyniku kilkuetapowego procesu, a jego nadawca odgrywa rolę rzecznika towarzystwa (instytucji)¹³, prawidłowość ta wydaje się oczywista. Protokolant ma świadomość, że przygotowany przez niego tekst będzie odczytany przed audytorium, wykorzystuje więc znane mu konwencje gatunkowe oraz dba o odpowiedni dobór słów i konstrukcji językowych. Nie zatrzymując się dłużej nad tym zagadnieniem, warto podkreślić, że oficjalność w protokołach wiąże się zarówno z występowaniem słownictwa ogólnego, wspólnego dla różnych odmian (wspólnoodmianowego¹⁴), jak również swoistego – na przykład z obecnością leksyki zawodowej i specjalnej (prawno-administracyjnej, z dziedziny medycyny, sztuki i in.).

V. W materiale pojawiają się także właściwości, które wyraźnie kontrastują z zaprezentowanymi cechami, tj. przeciwstawiają się i cechom prymarnym, i sekundarnym. Wiążą się one z wzorcami alternacyjnymi oraz jednostkowymi, nietypo-

13 Jak stwierdza W. Pisarek: „Mówiąc «oficjalnie», tzn. wytwarzając wypowiedzi opracowane, odgrywamy rzeczników czegoś (jakiejś idei lub instytucji) lub kogoś” (Pisarek 1994: 17).

14 Zob. A. Markowski, *Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny* (Markowski 1990).

wymi realizacjami wzorca protokołu. W grupie cech motywowanych strukturalnie można zauważyć łączenie szablonowości i formułiczności z **nieszablonowością** protokołów. Przykład stanowią dokumenty Koła Szarogrodzkiego TLP, które swą organizacją przestrzenną i kompozycją odbiegają od pozostałych dokumentów. Główna część tekstu zajmuje dwie trzecie szerokości strony, na marginesach zaś są umieszczane receptury leków¹⁵. Rama protokołów jest zredukowana do części inicjalnej, a na komponent główny składają się wyłącznie streszczane lub przytaczane wypowiedzi poszczególnych dyskutantów na temat konkretnych przypadków chorobowych, co stwarza iluzję **dialogowości**, reprodukowanej rozmowy (sygnały leksykalne: *dłaczego – dlatego*, graficzne: pytajnik). Właściwość ta przeciwstawia się szablonowości, ale pozostaje w zgodzie z rzeczowością, drugą prymarną cechą protokołu (sekretarz stara się jak najdokładniej zrelacjonować przebieg dyskusji). Oto przykład:

Kol. Niżycki opowiedział przykład czkawki dokuczliwej, wznawiającej się przy każdym połykaniu płynów [...].

Prezes daje czkawce znaczenie nerwowe, na co obecni wszyscy zgadzają się. Lecz co wywołuje kurcze przepony brzusznej? [...]

kol. Niżycki zarzuca, dla czegoż zawsze nie powstaje ta czkawka, a tylko przy połykaniu płynów i to przy pierwszym tylko połknięciu?

kol. Dobrucki. Dlatego, że przepona, będąc podrażniona ciągłym ciśnieniem nabiera pewnego stopnia drażliwości, szczególnie przy pierwszym oddziaływaniu jakiegoś czynnika. Zgodzono się na powód choroby [...] [TLP].

Elementy dialogowości można także zauważyć w protokołach TPWPiD. Obok bowiem typowego dla gatunku sposobu utrwalania wypowiedzi uczestników zdania w formie mowy zależnej, w niektórych dokumentach występują przytoczenia, które są wydzielone graficznie za pomocą dwukropka (rzadziej – cudzysłowu) i połączone z narracją za pomocą czasowników nazywających czynność mówienia (*powiada, przemówił*), np.:

Ob. Dr Gnatowski **prosi o głos, otrzymuje i powiada**: Podpisanie statutów w księdze Sprawozdań jest już uchwalone a więc napróżne sprzeciwianie się; co jest uchwalone obowiązuje wszystkich członków Koła. Ob. Ratynski, z gniewem **przerzywa mówiącego i powiada**: niepodpiszę!!! – Mówiący **kontynuuje powiadając**: co się zaszyczy propozycji zobowiązania nie mam żadnego interesu do narzucenia i nienarzucam, objawiłem moją myśl, jak to było moim obowiązkiem, i podłożyłem ją do ogólnego sądzienia członków [TPWPiD].

15 Nie ma tu konsekwencji, ponieważ receptury są przytaczane także w obrębie głównego tekstu.

Ob. Dr Czarkowski **zabiera głos i powiada**: Własnie o to mi chodzi że w osobie naszego Prezydenta obraża się nasze towarzystwo, i mam za złe że Ob. Prezydent na takowe obrazy się nastęrcza. [TPWPID]

Po wyborach Ob. Prezydent stojąc **przemówił do Towarzystwa jak następuje**: „Dziękuję Obywatelom za wasz zaufanie, i za ten honor którem mie obdarzacie [...]. [TPWPID]

Nieszablonowość jest widoczna także w nietypowych, jednostkowych realizacjach wzorca. Przykładem jest protokół posiedzenia nadzwyczajnego TLP, które zostało zwołane z powodu ostentacyjnego wystąpienia z Towarzystwa jednego z kolegów. Forma dokumentu ujawnia duże zaangażowanie emocjonalne zgromadzonych. Mimo starań przewodniczącego o precyzyjne ustalenie wspólnego stanowiska zgromadzonych wobec zaistniałego incydentu (zapis w punktach), tekst bardziej przypomina notatki niż oficjalny dokument. Jedynym sygnałem ramy jest nagłówek, protokół jest nieuporządkowany, zawiera liczne skreślenia, poprawki i osobiste komentarze, które są nanoszone w różnych miejscach i różnym charakterem pisma, np.

Co do § o odpuszczeniu urazy – przystaje na zdanie Kowalskiego i Niwńskiego i ten zmianiam – co się zas tyczy reszty zmian – proponowanych p kowalskiego nie zgadzam się bo mi się zdaje że moja redakcja mocniejsza i nie tak drobiazgowa co przy przeznaczeniu tego protokołu zasługuje na wzgląd [TLP]

[...] w tém miejscu lepiej zmienić redakcyę protokołu w ten sposób

celem towarzystwa jest rozwijanie nauki lekarskiej w naszym kraju badanie potrzeb naszej ludności po części lekarskiej i wyszukiwanie środków zadosyćczynienia tym potrzebom [TLP].

Wśród cech o motywacji pragmatycznej osobliwości wynikają głównie ze zróżnicowanego potencjału illokucyjnego protokołów. W niektórych dokumentacjach charakterystyczne jest łączenie rzeczowości z **perswazyjnością, sugestywnością i obrazowością**, czyli zjawiskami nietypowymi dla przestrzeni komunikacyjnej badanego gatunku. Właściwości te można uznać za podrzędne (peryferyjne) cechy protokołu, ściśle związane z utrwalonymi w tekstach intencjami nadawców protokołowanych wypowiedzi (illokucjami cząstkowymi) i uwarunkowane okolicznościami funkcjonowania wspólnoty. Ujawniają się one zwłaszcza na płaszczyźnie słownictwa i frazeologii.

Perswazyjność to znamienna cecha protokolarza TPWPID. Dokumentacja towarzystwa, które stawiało sobie za cel zjednoczenie polskich emigrantów mieszkających w Konstantynopolu, ujawnia silną potrzebę manifestowania tożsamości

narodowej Polaków i ich grupowej odrębności. W dokumentach eksponowane są zagadnienia związane z językiem narodowym, symbolami, historią itp., często występują leksemy, z którymi w polszczyźnie wiążą się postawy emotywnie (*narod, patriotyzm, ojczyzna; narodowy, patriotyczny, ojczysty*), podkreślana jest jedność przeszłości i terażniejszości Polaków mieszkających w Konstantynopolu (*rodacy, współbracia, emigranci, wygnańcy*) oraz potrzeba budowania więzi i solidarności (*my, Polacy; podajmy sobie ręce jak bracia*). Towarzyszy temu wyrazistość aksjologiczna i arbitralność wyrażanych ocen, tj. obok wyrazów i połączeń wyrazowych nacechowanych pozytywnie (*honor, godność, jedność, miłość; prawy, honorowy, dobry; patriotyzm ojców, mowa przodków*), występują określenia o jednoznacznie negatywnych konotacjach (*hańba, oszukaniec, oszczerstwo; fałszywy; poniżyć się, żebrać; nadużycie obrażające honor Polaków, fałsz godny pogardy*)¹⁶, np.

Prezydent proponuje na członka Ob. Józefa Ratynskiego syna S.p. naszego Skarbnika i dodaje: że biorąc na uwagę zasługi nieboszczyka jako **dobrego i prawego Polaka** i dla utrzymania w tej rodzinie **ducha Polskiego, patrijotyzmu naszych Ojców** jako też **mowę naszych pradziadów** powinniśmy przyjąć tegoż samego posiedzenia Józefa Ratynskiego bez formalności wymaganych przez artykuł 7 i 8 my naszego statutu [TPWPID].

Takowe materialne potrzeby **współziomków** naszych powinny nas obchodzić na pierwszej linii naszej działalności, a z pewnością unikniemy nieprzyjemności być świadkami nowych przekroczeń naszych **rodaków** jakie w przeszłości nieraz **okryły hańbą imię polaków na emigracji** [TPWPID].

Wykładniki **obrazowości** są z kolei charakterystyczne dla wypowiedzi członków TOK we Lwowie, towarzystwa, które koncentrowało się wykupywaniu ziemi polskiej z rąk obcych, ale także angażowało się w doraźne akcje wspierania potrzebujących. W protokołach wiele miejsca poświęca się na przykład kwestii pomocy poszkodowanym wskutek powodzi mieszkańcom galicyjskich wsi. Pojawiają się przy tym liczne, przemawiające do wyobraźni odbiorcy dokumentacji, wyrazy konkretne oraz nacechowane ekspresywnie połączenia wyrazowe, porównania i metafory, np. *groźba, nędza, ruina, cierpiący, krytyczny, złoworogi, umierać, kłęska głodowa, okropne położenie, padają czarnym kirem żaloby, puchną z głodu, „kto prędko daje, ten w głodny przednówek dwa razy daje”*. Oto konteksty:

16 Zagadnienia te szerzej przedstawiłam w referacie *Stowarzyszenia a język narodowy w 2. połowie XIX w. (na materiale wybranych protokołów posiedzeń)*, wygłoszonym podczas konferencji „Naród-Religia-Język” (Uniwersytet Łódzki, Łódź, 17–19 maja 2010).

P. Wechslerowa, wychodząc z założenia, że „**kto predko daje, ten w głodny przednowek nie dwa, ale pięć razy daje**”, proponuje, aby Towarzystwo wyznaczyło natychmiast 1.000 złr. zapomogi z uzbieranych – na zapłacenie ostatniej raty akcyj – funduszków [TOK].

P. Wechslerowa, zaznaczając groźbę położenia naszego społeczeństwa w obecnej chwili, na którą **czarnym kirem żaloby padają złowrogie hasła kolonizacji i wywłaszczenia** proponuje ogłoszenie w dziennikach odezwy, nawołującej do rozumnej a trzeźwej oszczędności podczas zbliżającego się karnawału [TOK].

Wysłouchowa dodaje, że gdyby {nawet} nie istniały inne powody, to do zachowania odrębności wystarczy ten jeden, że komitet cent. w myśl powziętej uchwały rozpocznie wysyłanie zapomóg dopiero po 20 kwiet. a **ludzie dziś już umierają na tyfus głodowy i puchną z głodu** [TOK].

Motywuując i uzasadniając wniosek powyższy, mówczyni zaznaczyła, że w kraju, gdzie prawie nie istnieje przemysł, a rolnik jest jedynym niemal producentem, **kłęska tego rolnika ściąga ruinę na cały kraj**. Wszyscy przeto powinni się połączyć w akcyj ratunkowej [TOK].

Z obrazowością wiąże się **sugestywność**. Wykładniki tej cechy można znaleźć w protokołach, które utrwalają obrady dotyczące spraw kontrowersyjnych, wymagających uzgodnienia wspólnego stanowiska. Wyrażenia uwydatniające prezentowany sąd lub sugerujące ocenę zawierają często w swym składzie leksemy potoczne i nacechowane emocjonalnie. Występują one w przytaczanych (rzadziej – streszczanych) wypowiedziach uczestników posiedzenia i kontrastują z obiektywizmem oraz urzędowym dystansem manifestowanym w tekście przez protokolanta, np.:

{Pani przewodnicząca} stawia wniosek kupienia udziału w Zakopanem, motywuując swój wniosek {w dłuższym przemówieniu} tem, że to także **ratowanie ziemi polskiej z rąk pruskiego żyda, który wyniszczy lasy, wzbroni wycieczek i doprowadzi do ubóstwa miejscową ludność** [TOK].

[...] przez swoją mozolną 30to-letnią pracę zakupił od cudzoziemców **dom, gdzie mieszkał i umarł nasz poeta szanowany przez cały świat Adam Mickiewicz**. – Wyrwując z rąk cudzoziemców **narodową polską pamiątkę, zapomnianą przez wszystkich oddał usługę Polsce a ładną i niesmiertelną zostawił pamiątkę swym dzieciom** [TPWPiD].

Na p. 4ty **nie zgadzam się i urazy nie odpuszczam** jako członek towarzystwa, bo **pewny jestem że przeproszenie, również jak i obraza miały na celu egoistyczne widoki i sądzę, że ten punkt winien być zupełnie opuszczony** – [...] **P.R. przestał być nie tylko członkiem naszego stowarzyszenia, ale i kolegą dla mnie – i – sądzę dla was** [TLP].

Przyjmując perspektywę ogólną (cały korpus tekstów), można stwierdzić, iż na poziomie genezy użytych środków ujawnia się ich różnorodność, a więc w konsekwencji – zderzanie się różnych rejestrów. Kontrasty dotyczą przede wszystkim płaszczyzny makrorejestrów i wążą się z występowaniem wzorców alternacyjnych protokołu. Najczęściej polszczyzna oficjalna zderza się z odmianą potoczną (rejestr neutralny i emocjonalny), np.:

Wprawdzie Usz. udał się do Wellesa, lecz z jego postępowania okazywało się, że sobie lekcyważy całą sprawę, chcąc najprzód abym odstąpił od procesu a potem dopiero z nim umawiał się o sposób zapłaty długu; wreszcie i kosztu procesu wydawały mu się za wielkie, – słowem **mataczył** [TBP].

Ob. Langiewicz oświadczył że wie o wszystkim i założenie tego towarzystwa uwarza za niepotrzebne a nawet za zbyteczne i dla tego niechce do niego nalerzyć by niepracować na drogich i podtrzymywać **próżniactwa** i lenistwa [TPWPID].

[...] jeżeli będziemy te warunki w naszym życiu wypełniać to pewnie ze nas uwolni od niemieckiego przysłowia że **gdzie jest dwóch polaków tam są trzy kłutnie** i w tę porę dowiedziem że **oszukancy niemiecy** błędzą w swoim zdaniu [...] [TPWPID].

Są protokolarze, w których szczególnie często występuje zderzanie się barw stylistycznych, przejawiające się występowaniem leksyki wyszukanej, podniosłej w bliskich kontekstach z wyrażeniami kolokwialnymi, np.:

Ob. Dr Czarkowski proponuje ogłosić postępek Ob. Langiewicza w dziennikach. Ob. Michałowski powiada że **brudy powinniśmy myć w domu**, tém bardziej, że głosząc je **zadajeme hanbe narodowi naszemu**, który w czasie, przyjął Jenerała Langiewicza jako Dyktatora. [TPWPID]

Zarząd ma dążyć ciągle do nadania Towarzystwu Oszczędności Kobiet charakteru i znaczenia **instytucji stałej, wieczystej, przekazywanej z Matek na Córki**, które w **biednym naszym kraju** długo jeszcze **będzie miało co do roboty** i które **plony swoje, gromadzone po obywatelsku, z miłością i wytrwałością polek, powinno złożyć kiedyś w ręce szczęśliwszej przyszłości narodu** [TOK].

Z kolei w dokumentacjach wspólnot wyspecjalizowanych, o wyraźnym profilu naukowym lub zawodowym, zwraca uwagę obecność licznych terminów i profesjonalizmów (elementów profesjolektów). Ilustrują to przytoczenia z protokołów towarzystwa lekarskiego:

Kol. Kłodnicki komunikuje, że w czasie pobytu swego przy szpitalu w Carskim siele widział 70 ludzi dotkniętych **czarną krostą (pustula maligna)**, którzy byli traktowani przez **zadanie kamfory do wewnątrz**, a zewnątrznie używano **potażu gryzącego** [TLP].

Kol. Niżycki odczytał historię choroby **Zgorzeliny suchej** prawej stopy (**Gangrena spontanea sicca pedis dextrae**), postrzeganej u włościanina z majątków rządowych, zostającego w szpitalu Murosowskim [TLP].

Z odczytania tej historiij wynikły dyskusyje o różnicowej **diagnostyce guzów w jamie brzusznej** [TLP].

Zakres wielostylowości protokołów może być różny, ponieważ w znacznym stopniu zależy od rodzaju wspólnoty, której działalność jest utrwalana – przede wszystkim od jej charakteru, składu oraz miejsca funkcjonowania.

VI. Dotychczasowe analizy upoważniają do sformułowania wniosków:

1. W warstwie stylistycznej protokołów odzwierciedlają się cechy motywowane strukturalnie i pragmatycznie. Szablonowość i formuliczność wiążą się ze svertyfikowaną i kliszowaną strukturą gatunku, rzeczowość i towarzyszące jej cechy sekundarne są uwarunkowane głównie pragmatyką. W sferze makrorejestrów dominuje leksyka oficjalna i profesjonalna, z którą zderza się słownictwo z rejestru potocznego (neutralne i nacechowane).

2. Wykładniki językowe szablonowości, formuliczności, rzeczowości, oficjalności i precyzyjności można znaleźć w każdym komponencie struktury protokołu i we wszystkich badanych rękopisach. Bezosobowość i dyrektywność, jak również cechy podrzędne (peryferyjne), ujawniają się tylko w segmentach głównego komponentu. Cechy podrzędne odnoszą się wyłącznie do niektórych protokołów lub do konkretnych ksiąg.

3. Poszczególne cechy mają wykładniki z różnych poziomów organizacji języka, a konkretne formy mogą funkcjonować jako wykładniki kilku cech (np. formy nieosobowe czasownika na *-no*, *-to* służą formuliczności, rzeczowości, bezosobowości i oficjalności)¹⁷.

4. Repertuar wykładników cech wiąże się z funkcjonowaniem wariantów wzorca gatunkowego protokołu (kanonicznego i alternacyjnych).

5. Istnieje zależność między typem zapisu i rodzajem wykładników stylistycznych danej cechy. Przykładowo w protokołach o zapisie syntetycznym (w punktach) jest eksponowana bezosobowość i nominalizacja, w dokumentacjach o zapisie narracyjnym dominują formuły wskazujące nadawcę wypowiedzi. Podobne

---

¹⁷ Potwierdza to ustalenia M. Wojtak dotyczące zależności między funkcją (cechą stylu) a wykładnikami językowymi (Wojtak 1992: 142-143).

rozróżnienie można odnieść do zasad organizacji poziomu rejestrów: w protokołach zapisanych syntetycznie dominuje zasada harmonizowania bądź ujednolicenia środków, w narracyjnych częściej można zauważyć zderzanie się barw stylistycznych.

6. Protokół niewątpliwie mieści się w stylu funkcjonalnym, z którym jest związany, ale wszystkie cechy stylu są profilowane gatunkowo: jedne uwyraźnione, inne osłabione. Oprócz zjawisk typowych, wyznaczonych przez konwencję, w protokołach występują także cechy wspólne różnym gatunkom stylu tekstów użytkowych. Są one wyraźnie determinowane okolicznościami funkcjonowania poszczególnych towarzystw.

Zaprezentowane spostrzeżenia są wciąż weryfikowane poprzez analizę konkretnych realizacji tekstowych, toteż nie jest wykluczone, że lista i hierarchia cech stylowych protokołu zostanie w przyszłości zmodyfikowana.

Literatura

- Bartmiński J., 1981, *Derywacja stylu. – Pojęcie derywacji w stylistyce*, J. Bartmiński, red., Lublin, s. 31–54.
- Chlebda W., 1993, *Frazematyka. – Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, J. Bartmiński, red., Wrocław, s. 326–334.
- Dunaj B., 1994, *Kategoria oficjalności. – Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, Z. Kurzowa, W. Śliwiński, red., Kraków, s. 23–31.
- Gajda S., 1982, *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, Wrocław.
- Kurkowska H., Skorupka S., 1959, *Styl urzędowo-kancelaryjny. – Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa, s. 261–270.
- Malinowska E., 1995, *Styl urzędowy. – Przewodnik po stylistyce polskiej*, S. Gajda, red., Opole, s. 431–448.
- Malinowska E., 2009, *Polszczyzna urzędowa i jej warianty*, „Stylistyka”, t. XVIII, Opole, s. 55–64.
- Markowski A., 1990, *Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny*, t. 1–2, Warszawa.
- Pisarek W., 1994, *Polszczyzna oficjalna na tle innych jej odmian. – Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, Z. Kurzowa, W. Śliwiński, red., Kraków, s. 13–21.
- Skubalanka T., 1984, *Styl tekstów urzędowych. – tejże, Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*, Wrocław, s. 181–187.
- Urbańczyk S., red., 1992, *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Wilkoń A., 1987, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.

- Wilkoń A., 1987, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.
- Wilkoń A., 2002, *Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu*, Kraków.
- Wojciechowska A., *Stowarzyszenia a język narodowy w 2. połowie XIX w. (na materiale wybranych protokołów posiedzeń)*, referat wygłoszony podczas konferencji „Naród–Religia–Język” (Uniwersytet Łódzki, Łódź, 17–19 maja 2010).
- Wojtak M., 1992, *O stylowym wariancie języka na przykładzie tekstów urzędowych. – Systematyzacja pojęć w stylistyce*, S. Gajda, red., Opole, s. 141–147.
- Wojtak M., 1993, *Styl urzędowy. – Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, J. Bartmiński, red., Wrocław, s.147–162.
- Wojtak M., 1999, *Stylistyka tekstów użytkowych – wybrane zagadnienia. – Język – teoria – dydaktyka*, B. Greszczuk, red., Rzeszów, s. 253–263.
- Wojtak M., 2004a, *Gatunki prasowe*, Lublin.
- Wojtak M., 2004b, *Gatunki urzędowe na tle innych typów piśmiennictwa użytkowego – zarys problematyki. – Język. Prawo. Społeczeństwo*, E. Malinowska, red., Opole, s.131–141.
- Wojtak M., 2004c, *W kregu stylistycznych paradoksów – uwagi o stylu tekstów użytkowych*, „Styl”, t. 3. Belgrad, s. 85–96.
- Wojtak M., 2007, *Styl gatunku, styl gatunkowy a styl funkcjonalny w perspektywie analitycznej. – Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. III: *Gatunek a odmiany funkcjonalne*, D. Ostaszewska, red., Katowice, s. 16–24.
- Wyderka B., 1990, *Cechy składniowo-stylistyczne siedemnastowiecznej prozy publicystycznej. Piśmiennictwo śląskie na tle ogólnopolskim*, Opole.

Źródła

- TBP Towarzystwo Biblioteki Polskiej w Rumunii (1878–1882)
- TLP Towarzystwo Lekarzy Podolskich w Kamieńcu Podolskim (1861–1863)
- TOK Towarzystwo Oszczędności Kobiet we Lwowie (1886–1892)
- TPSP Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie (1886–1894)
- TPWPiD Towarzystwo Polskie Wzajemnej Pomocy i Dobroczynności w Konstantynopolu (1885–1906)

Stylistic Characteristic of the Protocol from the 19th Century

The aim of this article is to describe style characteristics of the protocol and make an attempt to determine their hierarchy. The analysis refers to methodological postulates of Maria Wojtak concerning the study on genre style and style of non-literary texts. A set of five manuscripts of Polish societies from the second half of 19th century serves as a material for the article. The analysis enables to distinguish features that are determined by the structure and the pragmatics, as well as those connected with the origin of used words and expressions. Among those can be distinguished two primary style characteristics: **implementation of templates** and **concision** and five secondary: **formality**, **use of formulas**, **precision**, **impersonality** and **use of directives**. Repertoire of features' exponents is connected with functioning of the protocol genre model (canonical and alternative) and the method of recording (synthetic, narrative). Apart from typical phenomena related to the communication sphere (in which the protocol is situated), common features of non-literary texts (e.g. persuasiveness, suggestiveness) are noticeable. These features are clearly conditioned by circumstances in which particular societies functioned.

Keywords: protocol, style characteristic, official style, genre style, style of not-literary texts